

Skavdö

Natur

Som ett pärlband med högst oregelbundna pärlor, ligger en sträng av öar söder om Helgerumslandet med början i Åskestock och Skälö, för att avslutas med Älö och Snuggö/Husholmen. De ligger på tät och prydlig rad helt i inlandsisens reträtt-riktning nsv-sso. Inga riktigt stora vatten skiljer dem åt. Med bara några meters högre vattenstånd var de ett antal rejält vattenomflutna öar. Naturmässigt och topografisk har de också mycket gemensamt; oregelbundna kustkonturer, höga, skogklädda, bergiga stränder, glest befolkade, karga.

En av dessa oregelbundna pärlor är Skavdö, idag den yttersta av de fastlands-anknutna öarna i pärlbandet. Skavdö är numera egentligen en förlängning av Skälö; en smal naturlig landtunga förbinder de båda öarna. Liksom sina systeröar är Skavdö synnerligen amöbaformad med djupt inträngande glon och vikar och långt utdragna uddar och halvöar. Skavdö är en hög ö, framför allt den norra delen där Kattskalleklint sträcker sig hela 43 meter över havet. Merparten av ön ligger 10-20 meter högt och det ända ut till vattenbrynet. Mjuka övergångar mellan land och vatten är sparsamt förekommande. Överallt -utom invid den enstaka bebyggelsen- möter det barrskogsbevuxna gråberget saltsjön. Skavdö är en ö dominerad av höga rullande bergryggar, bevuxna med torr tallskog. Endast runt bebyggelse och inägomark finns idag något litet lövinslag. Skavdö är vad gäller såväl vegetation som karaktär en typisk representant inneskärgrården.

Djupesund, som verkligen är djupt, skiljer i nordost Skavdö från Hamnö. Sundet är absolut rakt, som skuret med kniv en gång i tidernas begynnelse när berget ännu var mjukt och formbart. En formidabel ränna, mer lik en grävd kanal än en naturens egen skapelse.

Historia

Förhistoria

Skavdös imponerande höjd har förstas lett till att ön tidigt, dvs redan under stenålder, sköt de första kobbarna över havet. Under bronsålder, med ett vattenstånd knappt tio meter högre än idag, torde ön varit en rejäl liten arkipelag. Det förhistoriska Skavdö var del av en vidsträckt arkipelag som sträckte sig långt in över våra dagars fastland. Vattnen var överallt djupa och friska och troligen oerhört fiskrika, vilket lockade samtidens människor. I höjdlägen runt om den forna och mer vidsträckta Gåsfjärden vittnar rösen och stensättningar om

förhistorisk verksamhet. Ju längre in mot land desto fler och större gravar. På norra Skälö ligger flera med imponerande mått. På andra sidan Henriksnäs fjärden tronar ett mäktigt röse på Rövareberget. Ytterligare ett ligger på Rummalandet väster om Landvikens utlopp. Uppenbarligen var också Skavdö väl besökt, eftersom det finns en stensättning strax norr om och en strax söder om Skavdö glo. De liknar varandra mycket till utseende och storlek och har ett magnifikt läge på den höjdrygg som sträcker sig längs Skavdösundet, nästan som landborgen på Öland. Eventuellt har en stensättning också kastats upp på Skavdös östra sida. Stensamlingen är idag alltför omröjd för att klassas som fornlämning. Det kan röra sig om en till sjömärke omplockad grav. Just utefter Djupesund finns ett antal olika sjömärken att leda trafiken rätt. Man diskuterar möjligheten att rösen, kanske också stensättningar, har haft en mycket medveten funktion även som sjömärken eller orienteringspunkter. Just runt Henriksnäs fjärden skulle de kunna markera "inseglingsrännan" norrut, ända till våra dagars Västrumsfjärd och kanske än längre in i landet. Runt denna förhistoriska skärgård med Gåsfjärden som centrum, finns en stor mängd förhistoriska gravar, många av imponerande storlek och samlade i stora koncentrationer. På södra sidan fjärden ligger fornlämningarna, framför allt gravar från bronsålder, så tätt att det finns få motsvarigheter i övriga landet.

Helt klart är att Skavdö under brons- och delar av järnålder befann sig alldeles i utkanten av ett synnerligen väl befolkat och rikt utvecklat samhälle. Näringsförutsättningarna var ypperliga -om vi bortser från jordbruk, som aldrig varit särskilt betydande i denna del av länet. Här fanns framför allt outtömligt rika fiskevatten, här fanns vida betesmarker, här fanns goda förutsättningar för handel och kanske fanns det också en viss verksamhet i de rika kopparfyndigheterna (som senare skulle brytas i stor skala).

Skavdö södra strand skärs mitt på av en mycket djupt inträngande vik kallad Hägnviken. Den är bred och hyfsat djup och erbjuder skydd för i princip alla vindar. Det finns utifrån namnet spekulationer kring att den under järnålder/vikingatid har nyttjats som fredlig natthamn eller gömsle inför något försåt.

Namn

Första gången vi stöter på namnet, skrivet "Skawata", är i jordeboken från 1543. Vad Skawata egentligen betyder vet vi inte. Det finns som alltid spekulationer, bl a lång landremsa, ede, förslagsvis den som förbinder Skälö med Skavdö. Hur som helst skrivs namnet till långt in på 1900-talet Skavetö. Formen Skavdö lever parallellt bredvid. Under 1900-talet har Skavdö lanserats som öns rätta namn, troligen via någon lantmätare som tyckte det var så mycket lättare att uttala.

Jordnatur

Misterhults socken är vid 1500-talet mitt till nästan 100% kronogods. Gustav Vasa tillät inte frälset att här, liksom i Tjust, överta jordgodset och därmed skatteintäkterna och makten att påverka. Skavdö tycks inte ha förekommit i den virvlande karusellen av fastighetsaffärer frälset och kronan ägnade sig åt efter kung Gustavs död. Först 1650 hamnar Skavetö under Misterhult och övergår därmed till frälsenatur. Skärgårdshemmanet hade dessförinnan förmedlats till ½ mantal. Under 1700-talets lopp överförs Skavdö till Helgerum och förblir frälse till långt fram i tiden.

Bosättning

Det finns på Skavdö inga lämningar som är direkt medeltida. Hur livet levdes här då -om det över huvud taget levdes- är oss obekant. Den äldsta uppgiften om bosättning är som vanligt den i jordeboken 1543, då ön redovisas som ett kronohemman under Virums gård. Vi kan dock förmoda att ön varit brukad ett antal generationer dessförinnan. En annan möjlighet är att Skavdö av någon fastlandsbonde nyttjats för extensivt bete och/eller lövtäkt, kanske i något fåbodliknande system, vilket förstås underlättat väsentligt när man väl flyttade hit året om.

Kartering

År 1787 var bergsrådet Cederbaum herre på Helgerum. Cederbaum var en mycket kreativ och innovativ person. Bland mycket annat lät han kartera mest hela Helgerums godsinnehav. Denna kartering hade förstås en rent praktisk/ekonomisk innebörd, först när man vet vad för jordagods man har, kan man rätt bedöma dess bärighet och skatteförmåga.

Varje hemman värderades och karterades för sig. För Skavdös del tycks själva värderingen något summarisk, men kartorna är utmärkt tecknade och detaljerade. Man ser tydligt hur Skavdö är sammanvuxet med Skälö via en bred landremsa vid Skärsgård. Till Skärsgård, som är ett litet torp, finns en del mindre åker- och ängsgården. Likaså finns åker och äng till torpet Flinthem längst i söder, som också har en egen sjöbod.

Skavdö gård ligger där den ligger än idag. Hustomten är översållad med hus, stora och små, alla belägna något längre norrut än idag. Till tomten hör också två kålgårdar och en humlegård. Från gården finns en markerad stig till Skärgård och vidare norrut. Hustomten omges av inäogmark, huvudsakligen åker. Massor med åkerlappar ligger också utspridda runt om på hela ön. Den sammantagna åkerarealen är för sin tid osedvanligt stor. Ängsgården ligger också utspridda runt om på ön. Så heter t ex en äng på södra delen av ön Nyröjan, ett talande namn. Frågan är bra när den var nyröjd?

Lantmätaren ger oss också några informativa noteringar om skogen: "Skogen runt byn består av svedjad mark men när man åt Djupesund är den beväxt med någon tallskog, knappast tjänlig till husbyggnad och är i övrigt uppfylld med onyttiga berg och små myrar." Denna beskrivning är lite svårt att förstå och överföra på dagens fullständigt skogsdominerad landskap.

Skavdö är ännu 1789 ett odelat hemman med två torp på utmarken. Av okända skäl kom hemmanet aldrig att delas och därmed inte heller att skiftas. Det betyder att lantmäterikartor upprättade i sådana syften saknas. Först med 1940 års ekonomiska karta kan vi åter få en inblick i markförhållandena på hemmanet. Ägostrukturen är fortfarande densamma; en gård och två torp (Flinthem är ersatt av Klingsö). Inte en fastighetsgräns så långt ögat når, inte ens runt torpen. Det tidiga 1900-talets jordbrukslandskap anses fullgott redovisa även det sena 1800-talets, eftersom inga riktigt stora förändringar har skett. Det odlingsmaximum vi räknar med runt 1920, är inte påtagligt förändrat 1940, då hela Skavdö fortfarande är översållad av åkerlappar, något mer än på kartan 1789. Nu har en del mossar utdikats, t ex Stora Mossen och Flinthemsmossen och ängsmark lagts om till åker t ex Nyröjan. Andra röjningar är resultat av svedjning t ex Svedjan. Däremot är

åkerarealen runt själva gården nu mindre. Alla åkrar är alla synnerligen amöbaformade, fullständigt formgivna av den omgivande terrängen. Under 1900-talets första decennium räknar man på Skavdö 20 ha åker, vilket är enormt mycket för att vara ett skärgårdshemman, även i innerskärgården. I ladugården fanns vid samma tid plats för 25 nöt och fyra hästar. Skavdö är en storgård. Är det detta, gårdens storlek, som gjort att man haft en ambition att behålla gården intakt, att leva enligt fideikomissregler, för att ej behöva dela ägorna. Frågan är som alltid: Hur har man generationer och sekler igenom klarat arvskiftena?

Torp

Det lär under delar av 1800-talet ha funnits ytterligare en torplägenhet under på Skavdö; Eknäs ute på Kattskalleudden. På olika sätt har alla torp utom Eknäs levt vidare in i vår tid. Det enda som finns kvar av Eknäs är de sedvanliga grunderna och några knotiga lövträd. Flinthem, som troligen varit ett båtsmanstorp revs på 1920-talet. På den gamla grunden återuppfördes under 1960-talet en timmerstomme och ett nygammalt fritidshus såg dagens ljus. Frodiga syrenbuskar och mark av inägokaraktär skvallrar dock ännu om att det funnits människor här under långa tider.

Fiske

Självklart har man även på Skavdö fiskat, om inte annat så för husbehov. Än idag finns en sjöbod och på 1930-talets karta ligger flera bodar i och vid hamnen nere i gloet. Lantmätare Didricksson skriver 1787: "Omkring dessa holmar såväl som uti de vikar och sund som lyda till detta hemman är gott fjällfiske, ävensom åborna med tämmelig fördel gemensamt med andra byar nyttjar skötsättning i Gåsfjärden men såsom detta skärhemman är beläget några mil ifrån havsbandet, så kan det till icke med bekvämlighet nyttjas något storsjöfiske." Skavdö är inte redovisad i den fiskestatistik som upprättade 1880. Anledningen är helt säkert att yrkesfiske inte bedrevs. 1961 redovisas två husbehovsfiskare på ön med inriktning på såväl fjällfiske som ålfiske, av redskapsuppsättningen att döma.

Väg

Den väg som idag förbinder Skälö med Skavdö är resultatet av ett sk AK-arbete från 1940-talet. Sedan åtminstone 1700-talets slut har en stig eller brukningsväg med denna sträckning förbundet Skavdö gård med Skälö och fastlandet. Ännu på 1940 års ekonomiska karta är vägen utritad som en brukningsväg.

Gräns

Precis norr om bostadshuset på Skärsgård skär gränsen mellan Skavdö och Skälö. Fastighetsgränsen sammanfaller här med sockengränsen mellan Misterhults och Västrums socknar, mellan Misterhults och Tjust härader och idag också med gränsen mellan Oskarshamns och Västerviks kommuner. En gränsdragning som känns som en skrivbordskonstruktion, men vars ursprung döljer sig i historiens töcken.

Koppar

På grannön i norr har koppar brutits med ojämna mellanrum. Självklart blev man på Skavdö inspirerad och hoppades på än bättre fyndigheter. Det blev nu inte så stor utdelning på de försök som gjordes. Knappt tio meter från stranden vid Skavdösund finns en skärpning (ett försök) sju meter långt, två meter brett och metern djupt. 1884 beskrevs den som "utan värde, förande kis i diorit". Det var

och förblev aldrig mer än ett försök. På avmätningsskartan från 1787 uppges att "i forntiden" hade några försök till kopparbrytning gjorts vid bl a Nyrödjan.

Bebyggelse

På avmätningen 1787 dräller det av hus på hustomten. Hela bebyggelseklungan tycks ligga något längre norrut än de hus som finns idag. Av den äldre bebyggelsen återstår inget.

Dagens manhus är uppfört 1923 med en reveterad trästomme. Det är uppfört helt enligt sin tids ideal; resligt, nästan herrgårdslikt, med klassicistiska drag, valmade gavelspetsar, putsad fasad och en överallt påtaglig symmetrisk strävan. På den ena långsidan tronar en pampig glasveranda. Fasaden är gul och alla snickerier vitmålade. På taket ligger lertegelpannor.

Till en gård med en så stor boskapsstam som på Skavdö krävdes en rejäl ladugård. 1911 nybyggdes en sådan med plats för alla de 25 mjölkossorna och lada och loge. Ladugården är lång som en evighet, imponerande, faluröd och under tegeltäckt sadeltak.

Omkring 1920 uppfördes ett torp, Klinsö, söder om huvudgården, precis vid sjökanten. Bostadshuset byggdes med samma ljusa, klassicistiskt inspirerade exteriör som stora huset. Stramhet och symmetri i all enkelhet, gulstruken panel och vita snickerier. På främre långsidan en tvåvåning front med en glasad veranda i bottenvåningen.

Flinthem revs på 1920-talet men återfick livet på 1960-talet, när ett nytt hus restes på den gamla grunden. Bredvid stugan finns en gammal timrad bod, troligen kvar sedan torpets tid. Den lilla stugan ligger lika tryggt som aldrig förr bland syren och stickelbärsbuskar. Grå som bergen -och kanske trollen- runt om.

Dagsläget

Skavdö är än idag ett odelat hemman. Avstyckningar för torpen, några sommarstugor och Getholmen har tillkommit, men de är frimärkssmå i den stora kartbilden. I övrigt kvarstår hela hemmanet som odelat.

AK-vägen från 1940-talet och vägbanken vid Skälöbro gör Skavdö till en lättillgänglig ö, trots att den ligger långt ut från fastlandet. Självklart är det idag vägen som är den stora kommunikationsleden, till skillnad från tiden före vägen när båten var det viktigaste fortskaffningsmedlet.

Skavdö är ännu bebott året runt. Delar av de närmast gården liggande inägomarkerna hålls öppna genom bete. De mer avlägset belägna åkrarna och ängarna återgår sakta men säkert till naturen. Där avvattningsdiken inte städigt underhålls, återerövrar vattnet snart sina forna domäner. Skogen växer snart in över åker och äng. Ännu kan man på den ekonomiska kartan hitta namn som berättar om nu övergivna marker och länge sedan svunna händelser.

Klingsö nyttjas idag som sommarbostad. Flinhem är åter öde. De forna inägomarkerna till Flinthem är helt återtagna av naturen.

Skydd och förordningar

Litteratur

Kalmar läns museums arkiv

Lantmäteriet arkiv

Frälsegodsens i Sverige under storhetstiden. J A Almquist 1976

Det medeltida Småland. Aspeland, Sevede och Tuna län. Axelsson, Rahmquist. 1999

Sveriges bebyggelse, Kalmar län. 1958

Västerviksområdets berggrund; Erik Elfström 1998